

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti huzuridagi
“O‘zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari”
ilmiy-tadqiqot markazi

Qo‘lyozma huquqida
UDK: 336. 221(575.1)

ALIMARDONOV G‘AYRATJON NURALIYEVICH

O‘ZBEKISTONDA SOLIQQA TORTISH VA NORASMIY IQTISODIYOT
MUAMMOLARI

08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit

IQTISODIYOT FANLARI BO‘YICHA FALSAFA DOKTORI (PhD)
ilmiy darajasini olish uchun yozilgan

D I S S Y E R T A S I Y A

Ilmiy rahbar: iqtisodiyot fanlari doktori,
dotsent F.I.Isayev

Toshkent – 2025

MUNDARIJA

	KIRISH	3
I BOB.	O‘ZBEKISTONDA SOLIQQA TORTISH TIZIMI: NORASMIY IQTISODIYOT MASALALARI.....	12
1.1-§.	O‘zbekistonda norasmiy iqtisodiyot va soliqqa tortish tizimi xususida.....	12
1.2-§.	Norasmiy iqtisodiyotning mavjudligining nazariy masalalari va uni aniqlashning uslubiy yondashuvlari.....	26
1.3-§.	Xorijiy mamlakatlarning norasmiy iqtisodiyot darajasini pasaytirishdagi tajribasi.....	44
	Birinchi bob bo‘yicha xulosa.....	56
II BOB.	SOLIQLARNI UNDIRISH MEXANIZMLARI VA ULARNI AMALGA OSHIRISH MUAMMOLARI TAHLILI.....	58
2.1-§.	Soliq siyosatining rasmiy va norasmiy iqtisodiy faoliyatga ta’siri tahlili.....	58
2.2-§.	O‘zbekistonda norasmiy iqtisodiyot hajmi va tarkibini baholash.....	69
2.3-§.	Yuridik va jismoniy shaxslarni norasmiy faoliyat yuritishga undaydigan ijtimoiy-iqtisodiy omillar tahlili.....	84
	Ikkinchi bob bo‘yicha xulosa.....	93
III BOB.	SOLIQ QONUNCHILIGIGA RIOYA QILISHNI KUCHAYTIRISH VA SOLIQ TO‘LASHDAN BO‘YIN TOVLASHNI KAMAYTIRISHNI YO‘LLARI.....	95
3.1-§.	Soliq ma’muriyatchiligini kuchaytirish orqali norasmiy iqtisodiyotni bartaraf etish istiqbollari.....	95
3.2-§.	Norasmiy biznesni rasmiy sektorga o‘tishni rag‘batlantirish siyosatini takomillashtirish.....	106
	Uchinchi bob bo‘yicha xulosa.....	114
	XULOSA.....	117
	FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.....	122
	ILOVALAR.....	

KIRISH (falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi annotatsiyasi)

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahon mamalakatlarida iqtisodiyotda norasmiy faoliyat ko‘pincha iqtisodiy subyektlarning soliqqa tortish va tartibga solishdan qochishi sababli, ular to‘g‘risidagi iqtisodiy ma‘lumotlarni buzib, siyosatni ishlab chiqish va resurslarni taqsimlash jarayonlarini murakkablashtiradi. Xalqaro mehnat tashkiloti ma‘lumotlariga ko‘ra, “Jahon ishchi kuchining yarmidan ko‘pi norasmiy ishlarda band. XVJ barcha ishchilarning 60 foizi tartibga solinmagan ishlarga jalb qilinganligini aytadi. Bu norasmiy ishlarda ishlaydigan ikki milliard nafarga yaqin ishchini tashkil etadi va har beshta korxonadan to‘rttasi rasmiy ro‘yxatdan o‘tmagan”¹. Demak, norasmiy iqtisodiyotni hal qilish shaffoflikni oshirish, korrupsiyani kamaytirish va barqaror o‘shishni rag‘batlantirishi mumkin, bu esa adolatli iqtisodiy tizimlarga intilayotgan rivojlanayotgan mamlakatlar va ilg‘or davlatlar uchun ustuvor vazifaga aylanib bormoqda.

Xalqaro amaliyotda norasmiy iqtisodiyot bo‘yicha tadqiqotlar uning murakkabligi, milliy va global iqtisodiyotga ta‘sirini aks ettiruvchi turli muhim mavzularni qamrab oladi. Asosiy yo‘nalishlar sifatida norasmiy iqtisodiy faoliyatni o‘lchash va hajmi, norasmiylikning sabablari va oqibatlari, mehnat bozori dinamikasi, norasmiylik va qashshoqlik o‘rtasidagi munosabatlarni o‘z ichiga oladi. Tadqiqotlar, shuningdek, soliqqa tortish muammolari, tartibga solish muammolari va bandlikni yaratishda norasmiy iqtisodiyotning rolini o‘rganmoqda. Shuningdek, tadqiqotchilar norasmiylikka ta‘sir ko‘rsatadigan ijtimoiy va iqtisodiy siyosatlarni, korrupsiya va boshqaruv bilan aloqalarni va norasmiy iqtisodiyotni rasmiylashtirish strategiyalari, iqtisodiy nomutanosibliklarni hal qilish va inklyuziv o‘shishni rag‘batlantirish bo‘yicha dolzarb masalalar muhim tadqiqot yo‘nalishlari hisoblanadi.

O‘zbekistondagi norasmiy iqtisodiyot ish o‘rinlari va daromadlar yaratish orqali qisqa muddatli iqtisodiy yengillik taqdim etadi, biroq soliq tushumlarini

¹ “What is the informal economy and how many people work in it?” The World Economic Forum. Jun 4, 2024. <https://www.weforum.org/agenda/2024/06/what-is-the-informal-economy/>